

مقاله پژوهشی: راهبردهای جمعیتی تحکیم اقتدار و امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

محمد باقر خرمشاد^۱ و فرخ طراح زادگان^۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۹/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۷/۱۴

چکیده

کمیت و کیفیت جمعیت از دیرباز یکی از مولفه‌های اصلی تاثیر گذار بر ابعاد مختلف اقتدار و امنیتی ملی، در نظر گرفته شده است. جمعیت شناسان معتقدند در حال حاضر شاخص‌های مختلف جمعیتی به ویژه نرخ‌های رشد جمعیت و باروری ج.ا.ر. روند مناسبی ندارد و هشدارهایی را ارائه نموده‌اند. از سوی دیگر مطالعه ابعاد و مولفه‌های تشکیل دهنده اقتدار و امنیت ملی حاکی از وجود شاخص‌های جمعیتی در آن است. تاثیر پررنگ شاخص‌های جمعیتی در اقتدار و امنیت ملی و روند نامناسب این شاخص‌ها، موجبات انجام این پژوهش برای احصاء و چگونگی بررسی این شاخص‌ها گردید به طوریکه بتوان بر اساس نتایج آن زمینه‌های اتخاذ تصمیمات اثربخش و جلوگیری از غافلگیری را فراهم نمود.

پژوهش در سه حوزه جمعیت، اقتدار و امنیت ملی از نوع کاربردی و به روش موردی و آمیخته انجام گردید. تحلیل کیفی ادبیات، منجر به احصاء ۳۵ شاخص جمعیتی شد. در ادامه با طراحی و اجرای پرسشنامه، نظرات ۴۹ نفر از متخصصین فعال در ۱۲ مرکز مطالعه جمعیتی و امنیتی اخذ گردید. به دلیل کمبود جمعیت آماری و پراکندگی آنها در مراکز مختلف، نمونه به طور غیرتصادفی، هدفمند و سهمیه‌ای انتخاب شدند.

نتایج پرسشنامه با روش‌های کمی و کیفی (تحلیل آماری و طوفان فکری) در فرآیند سوات قرار گرفت که منجر به احصاء نقاط چهارگانه و نهایتاً ۶ راهبرد جمعیتی به همراه سازوکارهای اجرایی آن شد که برخی از راهبردها به ترمیم جمعیت و برخی به تحکیم اقتدار و امنیت ملی می‌پردازد.

کلیدواژه‌ها: جمعیت، اقتدار ملی، امنیت ملی، راهبرد، جمهوری اسلامی ایران

۱. استاد علوم سیاسی، گرایش جامعه شناسی سیاسی، دانشگاه علامه طباطبایی

۲. دانشجوی دکتری مطالعات امنیت ملی، دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)

۱. مقدمه و بیان مساله

جمعیت پیوسته از پدیده‌های مورد بررسی در بحث اقتدار و سیاست بوده است (مجتهدزاده، ۱۳۸۱: ۲۸). تداوم سیاست‌های کاهش جمعیت در جمهوری اسلامی ایران موجب بروز یک غفلت راهبردی در کمیت و کیفیت جمعیت کشور گردیده است. نتایج سرشماری‌های جمعیتی سال‌های ۹۰ و ۹۵ و گزارش‌ها و ادبیات علمی متعاقب آن، حاکی از آن است که روند شاخص‌های کمی جمعیتی از جمله نرخ جانمایی^۱ و فرزندآوری، نرخ جوانی جمعیت، پراکندگی مناسب جمعیت با توجه به وسعت سرزمینی و استقرار در مناطق مرزی و حاشیه‌ای و راهبردی که جنبه دفاع از مرزها و حاکمیت ملی را دارد، تناسب جمعیت هر منطقه با ظرفیت‌های زیستی آن، مهاجرت نخبگان و غیره، کاهش است و تبعات بعدی بسیاری در حوزه‌های مختلف فرهنگی، سیاسی، اجتماعی، نظامی، اقتصادی به طور مستقیم و غیرمستقیم دارد لذا دولت‌های بسیاری از کشورهای توسعه یافته، سال‌ها است درصدد اصلاح آن برآمده‌اند اما تجربه بشری نشان داده است توقف کاهش روندها و افزایش آن به سوی حدود مطلوب نیاز به سال‌ها فعالیت در ابعاد فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی و غیره دارد که البته به ندرت اصلاح می‌شود کما اینکه بسیاری از کشورها از جمله کشورهای اروپایی، روسیه، ژاپن در توقف و افزایش آن با وجود سرمایه‌گذاری بسیار زیاد و در نظر گرفتن امتیازات فوق‌العاده برای خانواده‌ها ناموفق بوده‌اند. به همین دلیل این وضعیت موجب بروز نگرانی جدی از بالاترین سطح راهبردی نظام تا جمع خبرگان، سازمان‌های نظامی و حتی خانواده‌ها شده است.

مقام معظم رهبری در این خصوص صراحتاً چنین بیان می‌دارند: «سیاست تحدیدنسل در یک برهه‌ای از زمان درست بود؛ یک اهدافی هم برایش معین کردند. آن‌طوری‌که افراد متخصص، عالم و کارشناسان علمی این قسمت تحقیق و بررسی کردند و گزارش دادند، ما در سال ۱۳۷۱ به همان مقاصدی که از تحدیدنسل وجود داشت، رسیدیم. از سال ۱۳۷۱ به این طرف، باید سیاست را تغییر می‌دادیم؛ خطا کردیم، تغییر ندادیم. امروز باید این خطا

را جبران کنیم. کشور باید نگذارد که غلبه نسل جوان و نمای زیبای جوانی در کشور از بین برود؛ و از بین خواهد رفت اگر به‌همین ترتیب پیش برویم؛ آن‌طوری‌که کارشناس‌ها بررسی علمی و دقیق کردند، اینها خطابیات نیست؛ اینها کارهای علمی و دقیق کارشناسی شده است. چنانچه با همین وضع پیش برویم تا چند سال دیگر نسل جوان ما کم خواهد شد، که امروز قاعده جمعیتی ما جوان است و به تدریج دچار پیری خواهیم شد؛ بعد از گذشت چند سال، جمعیت کشور هم کاهش پیدا خواهد کرد؛ چون پیری جمعیت با کاهش زادوولد همراه است» (www.khameneie.ir, 1393).

در بعد کیفی جمعیت، شاخص‌هایی نظیر کیفیت زندگی جمعیت، سبک زندگی جمعیت، سلامت روحی و روانی جمعیت، اشتغال واقعی و غیرکاذب و بسیاری از شاخص‌های دیگر به دلیل تهاجم گسترده فرهنگی، شرایط نامطلوب اقتصادی حاصل از تحریم، وضعیت جمعیت در شرایط نامناسبی قرار دارد. نگاه فوق‌بخش کوچکی از مسائل کنونی جمعیت کشور را از ابعاد کمی و کیفی مطرح می‌کند که اشراف کامل بر آن نیاز به انجام مطالعه جامعی در این خصوص دارد.

از آنجایی که در حال حاضر تاثیرات شاخص‌های کمی و کیفی جمعیتی بر اقتدار و امنیت ملی مورد توجه قرار نگرفته است، این دغدغه ایجاد شد که به‌طور علمی و گسترده شاخص‌های جمعیتی موثر بر اقتدار و امنیت ملی در وهله اول شناسایی گردیده و در وهله دوم وضعیت کنونی و اهمیت آتی شاخص‌های با بهره‌گیری از نظرات متخصصین و خبرگان مورد ارزیابی راهبردی قرار گیرد و مسائل آن شناسایی گردد و در نهایت برای برون‌رفت از مسائل بالفعل و بالقوه ناشی از آن راهبردهای لازم ارائه شود. برای انجام این پژوهش و احصاء شاخص‌های جمعیتی موثر بر اقتدار و امنیت ملی، از دو مسیر اقدام گردید: مسیر اول حرکت از مفهوم جمعیت به سمت مفهوم اقتدار و امنیت ملی و شناسایی شاخص‌های نشان‌دهنده جمعیت مطلوب است، شاخص‌هایی که نشان دهد خود جمعیت، عاملی برای تهدید اقتدار و امنیت ملی نیست و همچنین پتانسیل لازم را برای اثرگذاری مثبت بر اقتدار و امنیت ملی قرار دارد و

مسیر دوم حرکت از مفهوم اقتدار و امنیت ملی به سوی مفهوم جمعیت و شناسایی شاخص‌های جمعیتی موجود در ابعاد ۶ گانه آن شامل سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، نظامی، علم و فناوری و اقتصادی اقتدار و امنیت ملی است. ما حاصل حرکت از دو مسیر اشاره شده و بررسی راهبردی شاخص‌ها، پژوهشگر را به سوی تدوین راهبردهای تحکیم بخش اقتدار و امنیت ملی رهنمون ساخت.

انجام این پژوهش زمینه‌های اتخاذ تدابیر صحیح و به هنگام و جلوگیری از غافلگیری را فراهم و به یکی از دغدغه‌های رهبر معظم مورد توجه علمی نمود، همچنین فرماندهان نیروهای مسلح را از خطرات روند کنونی جمعیت و اثرات آن بر اقتدار و امنیت ملی آگاه نمود و زمینه اتخاذ تدابیر لازم را فراهم کرد و نیز مسئولین کشوری، با مشاهده حساسیت نهادهای نظامی و امنیتی ترغیب بیشتری برای پیگیری جدی موضوع می‌یابند. تداوم سهل انگاری در این خصوص جامعه ما را از نظر جمعیتی دچار استحاله درونی، تغییر سبک زندگی و دینمداری، پیری جمعیتی و کاهش رشد جمعیت و سایر تهدیدات می‌نماید که همگی به نوعی اقتدار و امنیت ملی را تحت تاثیر منفی قرار می‌دهد.

هدف اصلی این پژوهش «ارائه راهبردهای جمعیتی ج.ا.ا، در راستای تحکیم اقتدار و امنیت ملی» و اهداف فرعی آن به شرح زیر است:

۱. ارائه نقاط ضعف‌ها و قوت‌های جمعیتی ج.ا.ا، در حال حاضر و آینده برای تحکیم اقتدار و امنیت ملی
۲. ارائه نقاط فرصت‌ها و تهدیدات جمعیتی ج.ا.ا، در حال حاضر و آینده برای تحکیم اقتدار و امنیت ملی
۳. تعیین موقعیت راهبردی جمعیتی ج.ا.ا، برای تعیین بهترین مسیر حرکت آن برای تحکیم اقتدار و امنیت ملی
۴. ارائه راهبردهای جمعیتی تحکیم بخش اقتدار و امنیت ملی جمهوری اسلامی

ایران

۲. مبانی نظری

۲-۱. مفهوم شناسی

جمعیت

در ادبیات به کلیه کسانی که به طور مستمر در یک واحد جغرافیایی (کشور، استان، شهرستان، شهر یا روستا) به صورت خانوار و خانواده زندگی می‌کنند، جمعیت گفته می‌شود (تقوی، ۱۳۸۸: ۳). جمعیت عموماً از طریق شاخص‌های کمی و کیفی معرفی و مورد ارزیابی قرار می‌گیرد، مهمترین شاخص‌های کمی عبارتند از: عدد جمعیت، جوانی جمعیت، نرخ جانمایی، نسبت‌های جنسی و سنی و شغلی، مهاجرت جمعیت و نخبگان به خارج از کشور، نرخ مرگ‌ومیر و ازدواج، حاشیه‌نشینی و توزیع جمعیت در سطح کشور و سطح سواد و مهارت. در خصوص شاخص‌های کیفی جمعیت به طور خلاصه و تجمیعی می‌توان به این موارد اشاره نمود: دوام خانواده، سبک زندگی، امید به زندگی، سلامت روحی و جسمی، دینداری، کیفیت زندگی، ترکیب قومی و نژادی، جایگاه نخبگان، طرز فکر و علایق ملی و سایر موارد (محمدیان و همکاران ۱۳۹۱).

اقتدار ملی

اقتدار ملی بیانگر وجود قدرتی مشروع با دولت کارآمد برای رفع نیازمندی‌های دنیوی و اخروی شهروندان از طریق همراهی ملت آگاه و تشکلهای مدنی فعال به دور از تنش در بین آنها در یک واحد سیاسی است (افتخاری، ۱۳۸۰: ۲۶). مقام معظم رهبری (مدظله العالی) در خصوص ابعاد اقتدار ملی می‌فرمایند: «اقتدار انواعی دارد که یک رکن مهم آن، اقتصادی می‌باشد؛ یعنی یک کشور بتواند بر پول، بازار، تجارت خویش و رونق‌بخشی به وضع اقتصادی جامعه و اپایش داشته باشد. رکن دیگر اقتدار سیاسی است؛ به این معنا که دولت در میدان سیاست و جهان حضور فعالی داشته باشد و دیپلماسی اتخاذ کند تا به صورت یک قدرت مرجع و صاحب نفوذ درآیند. رکن دیگر اقتدار فرهنگی است؛ یعنی به لحاظ فرهنگی اثرگذار باشد و اثرپذیر نباشد و تهاجمات فرهنگی بیگانه را به شکل صحیحی دفع نماید.» (تجلی پیام، ۴۰۵)

از این تعاریف مشخص می‌شود که مردم و جمعیت و نهادهای برآمده از آنها نقشی اساسی در اقتدار دارند. از نظر اندیشمندانی چون مورگنتا، حافظ نیا (۱۳۸۹) و سایرین، شاخص‌های مختلفی از جمعیت در اقتدار ملی نقش بازی می‌کند، که قریب به اتفاق ایشان عدد جمعیت را موثر می‌دانند و برخی نیز شاخص‌های دیگری از جمعیت چون موارد اشاره شده قبلی و همچنین خصایص ملی، روحیه ملی، همبستگی اجتماعی، مهارت‌ها، سلامت، ساختار، خصوصیات اخلاقی و ملی، پراکندگی و گرایش‌های جمعیت، ترکیب سنی، طول عمر و مرگ و میر را به آن اضافه می‌نمایند (محمدیان و همکاران ۱۳۹۱).

بر اساس پژوهشی که در مورد سنجش اقتدار ملی صورت گرفته است، پس از بررسی ۲۸ نظریه این نتیجه حاصل شده است که جمعیت و ویژگی‌های کمی و کیفی آن رتبه یکم از عوامل تشکیل‌دهنده اقتدار ملی را به خود اختصاص داده است این در حالی است که ۲۶ عامل دیگر از جمله کیفیت رهبری، مدیریت، کیفیت حکومت، منابع طبیعی، مواد خام، معادن، موقعیت جغرافیایی، قدرت نظامی، ارتش، تسلیحات، فرماندهی نظامی، وسعت کشور، علم و تکنولوژی، روابط خارجی، کیفیت دیپلماسی، پرستیژ بین‌المللی، منابع مالی و سرمایه‌گذاری، تولید صنعتی و رشد و توسعه اقتصادی و غیره نیز در این پژوهش مورد سنجش قرار گرفته بود (زرقانی، ۱۳۹۱).

بازیگران و کنشگران سیاسی به جمعیت از این منظر توجه می‌کنند که کمیت و کیفیت آن چه نقشی در افزایش یا کاهش اقتدار ملی کشور دارد. بر همین اساس، در بعد کمیتی از اندازه مناسب جمعیت صحبت می‌شود؛ یعنی جمعیتی که حداکثر درآمد سرانه و رفاه اقتصادی را فراهم کند و به لحاظ کیفی وحدت و انسجام داخلی، موازنه سیاسی در درون سیستم و ذاتاً سازگار با سیستم سیاسی باشد. همچنین از این منظر کمبود و اضافه جمعیت، سرچشمه ضعف و ناتوانی در فرآیند توسعه اقتصادی، اجتماعی و سیاسی کشور تلقی می‌شود (Adhinkar, 1997).

در مجموع می‌توان شاخص‌های جمعیتی موثر بر اقتدار ملی را به شرح زیر احصاء

کرد (دانشگاه عالی دفاع ملی، ۱۳۹۷):

دین‌مداری جمعیت و توکل الهی جمعی؛ اتحاد جمعیت و به‌خصوص نخبگان با یکدیگر؛ اتحاد جمعیت و نظام؛ آگاهی جمعیت از دشمن و عدم خوف روانی در برابر آن؛ شاغل بودن جمعیت و ایفای نقش در توسعه (اقتصاد و بهره‌برداری از منابع زیرزمینی)؛ مشارکت ملی در انتخابات و نهادها و فراخوان‌های نظام؛ مشارکت جمعیت در ارتقای آمادگی‌های رزمی؛ روحیه بالای ملی؛ سطح علم جمعیت، و ساختمان جمعیتی مناسب (کمیت و کیفیت مناسب جمعیتی و پراکندگی جمعیت).

امنیت ملی

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در خصوص امنیت چنین مقرر نموده اند: «به نظر من مقوله امنیت، در درجه اول حقوق مردم است. احساس خود مردم نیز همین است. اگر محیط ناامن باشد، هیچ خواسته و خوشی‌ای برای مردم باقی نمی‌ماند. لذا شما دیده‌اید که گاهی در بعضی از ادوار تاریخ، مردم تن به قلدری یک قلدر با همه رنج‌ها و سختی‌هایش داده‌اند، برای اینکه امنیت را در اختیار آن‌ها بگذارد. امنیت این قدر مهم است» (۱۳۷۹/۱۱/۲۵).

امنیت ملی وضعیتی است که در آن بین خواسته‌های شهروندی از یک سو و کارآمدی نظام سیاسی از سوی دیگر در پاسخ‌گویی به نیازهای جامعه، تناسبی برقرار است؛ به گونه‌ای که در شهروندان تولید رضایت‌مندی می‌نماید (افتخاری، ۱۳۹۲: ۳۸-۳۷).

امنیت ملی در ابعاد مختلف تبیین می‌شود، امنیت سیاسی چنین تعریف شده است: «موجودیت کشور و ملت، وحدت، انسجام و آشتی ملی و تعامل سازنده بین گروه‌ها و نخبگان سیاسی» (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۲۳). امنیت اقتصادی به این معنا است که مردم در اموالشان امنیت داشته باشند. امنیت اقتصادی، مجموعه‌ای از شرایط، عوامل و ساختارهای اجتماعی است که باعث دلگرمی، آسایش خیال، شوق و ذوق مردم به کار، کوشش و فعالیت و امید به آینده می‌شود (گرچی و هاشمیان، ۱۳۹۰: ۲۵). امنیت اجتماعی به معنای وجود شرایط اجتماعی برای رشد استعداد‌های انسان در ابعاد اجتماعی است. امنیت اجتماعی از نظر «بوزان» عبارت است از: توانایی گروه‌های مختلف مذهبی، قومی، ملی، جنسی و... در حفظ هستی و هویت خود (مرادیان، ۱۳۹۱: ۳۰-۲۸). امنیت فرهنگی شیوه زندگی یک ملت را مورد اشاره

قرار می‌دهد (میری آشتیانی، ۱۳۸۴: ۵۰)، امنیت نظامی آن است که یک ملت از تعرض و تجاوز فیزیکی مسلحانه به حقوق مشروع خود مصون باشد. بنابراین، می‌توانیم آن را این‌گونه تعریف کنیم: «مصونیت یک فرد، گروه و ملت از تعرض و تجاوز فیزیکی مسلحانه به حقوق مشروع او، امنیت نظامی نامیده می‌شود.» به عبارت دیگر، به رسمیت شناخته شدن حق یک فرد، گروه و ملت در دفاع از جان، مال، ناموس، وطن و حکومت مطلوبش در مقابل تعرض‌ها و تجاوزات قهرآمیز مسلحانه، امنیت نظامی محسوب می‌شود (جهان بزرگی، ۱۳۸۸: ۹۱). در تمام تعاریفی که از امنیت ملی و ابعاد آن اشاره می‌شود نقش محوری مردم و جمعیت دیده می‌شود و لذا شاخص‌هایی که بر اساس آن می‌توان سطح امنیت مورد نظر جمعیت را شناسایی نمود، در امنیت ملی حائز اهمیت است.

۲-۲. تبیین مکانیزم تاثیر شاخص‌های جمعیتی موثر بر اقتدار و امنیت ملی

۲-۲-۱. شاخص‌های کمی جمعیت

- عدد یا اندازه جمعیت

اگرچه نمی‌توان یک کشور را به علت آنکه جمعیتی بیش از سایر کشورها دارد، قوی‌ترین کشور دانست؛ اما این مسئله نیز حقیقت دارد که اگر کشوری جز دولت‌های پرجمعیت جهان نباشد، نمی‌تواند به قدرتی درجه یک تبدیل شود و این مقام را حفظ کند. بدون وجود جمعیتی عظیم، تداوم فعالیت کارخانه‌های صنعتی لازم برای هدایت موفقیت‌آمیز جنگ‌های مدرن، ارسال تعداد کثیری از گروه‌های رزمنده برای جنگ در نبردهای زمینی، دریایی و هوایی و بالاخره تکمیل کادرهای نظامی که تعدادشان بسیار بیشتر از واحدهای رزمی است و باید غذا، وسایل حمل و نقل و ارتباطات، مهمات و سلاح برای واحدهای رزمی تأمین کنند، غیرممکن است (مورگنتا، ۱۳۷۴: ۱۲۰). در حال حاضر با توجه به اینکه پیشرفت‌های تکنولوژیک در عرصه جنگ‌ها توانسته نقش جمعیت زیاد را در دفاع کاهش دهد، ولی همچنان کشورهای پرجمعیت جزء کشورهای قدرتمند جهان شناخته می‌شوند. شاید یکی از دلایل آن نقش سیاسی هر یک نفر از جمعیت در تولید قدرت سیاسی در فرآیندهای دموکراتیک باشد. به علاوه اینکه در

جنگ‌های مدرن تعداد افراد جمعیت کشور نه تنها از جنبه تولید نیروی نظامی متشکل و فعال اهمیت دارد، بلکه به‌عنوان پشتیبان نیروهای نظامی و تکیه‌گاه قدرتمند ارتش ملی در دفاع از خانه و کاشانه، تجهیز ارتش و تغذیه آن و بسیج ملت اهمیت فوق‌العاده‌ای دارد (حافظ نیا، ۱۳۸۵: ۴۵). جمعیت زیاد اعتماد به نفس در داخل و ترس و احترام در خارج را به همراه دارد (روشندل، ۱۳۷۴: ۷۱). کشور چین جزء کشورهای پرجمعیت دنیا محسوب می‌شود. این کشور از نیروی عظیم جمعیتی و به تبع آن از ظرفیت نیروی نظامی قدرتمندی برخوردار است. چین این قدرت خود را از گذشته تا به حال به صورت مستمر حفظ کرده است. عامل جمعیت در رأس عوامل تهدید انگیز کشور چین برای روسیه محسوب می‌شود (حافظ نیا، ۱۳۸۸: ۸۹). جمعیت بیشتر از دیدگاه نظامی و سیاسی اهمیت دارد، ولی از جهت اقتصادی به ویژه هنگامی که چگونگی توزیع و پراکندگی جمعیت در سرزمین و روندهای جمعیت‌نگاری در نظر است، وضع متفاوت خواهد بود. در این صورت، خصوصیات کیفی جمعیت، ساختمان جمعیت، سطح سواد، آهنگ رشد و نسبت سن به جنس روی ذخیره‌های بالقوه نظامی، سهم تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان جامعه اثر می‌گذارد (دره، ۱۳۸۱: ۲۳). مقام معظم رهبری (مدظله العالی) معتقدند: «همچنان معتقدم کشور ما کشور هفتاد و پنج میلیونی نیست؛ کشور ما کشور صد و پنجاه میلیونی است. حالا ما دست‌کم را گرفتیم و گفتیم صد و پنجاه میلیون؛ بیشتر هم می‌شود گفت. قطعاً این کشور با این سطح وسیع، با این تنوع آب‌وهوایی، با این امکانات فراوان زیرزمینی، با این استعداد بالقوه علمی که در این کشور وجود دارد، می‌تواند یک کشور پرجمعیتی باشد و ان شاء الله خودش هم این جمعیت را اداره کند؛ یعنی همچنان که ما فکر می‌کنیم که اگر چهار و پنج بچه روی دوش یک خانواده افتاد، وضع زندگیشان چگونه خواهد شد، فکر این را هم کنید که این چهار و پنج بچه وقتی بزرگ شدند، کاری پیدا کردند و شغلی پیدا کردند، چه کمکی می‌توانند به پیشرفت کشور کنند؛ یعنی این را هم باید فکر کرد» (بیانات در دیدار اعضای همایش ملی تغییرات جمعیتی و نقش آن در تحولات مختلف جامعه، ۹۲/۸/۸).

بر اساس دیدگاه «کرنوکوپایی» با افزایش جمعیت، منابع جامعه توسعه می‌یابد و در نهایت موجب افزایش منابع سرانه می‌شود. این توسعه از این احتمال ناشی می‌شود که

جمعیت بزرگ اصولاً باعث تخصصی کردن فزاینده، تقسیم کار مؤثرتر و پیشرفته و گسترش مازاد اقتصادی می‌گردد (محمدیان، ۱۳۹۱: ۵۹).

- جوانی جمعیت

گروه‌های سنی بین ۱۵ تا ۲۹ ساله منعکس‌کننده تعداد و ظرفیت جوانان کشور است (جدول زیر). این محدوده سنی، پتانسیل تولید نیروی دفاعی کشور را به صورت رسمی، احتیاط، ذخیره و شبه نظامی و غیره منعکس می‌کند (مهریار، ۱۳۹۳: ۳۷).

مقام معظم رهبری جوانان کشور به عنوان یک نیروی مدافع و سرسخت، از این کشور و نظام می‌دانند. معظم له می‌فرمایند: «امروز علاوه بر این نعمت‌ها، یک نعمت بزرگ دیگر هم خدای متعال به این ملت داده است و آن، کثرت جوانان این کشور است. اکثر جمعیت این کشور جوان هستند. همین چند روز قبل از این، نوزده میلیون دانش‌آموز به مدرسه رفتند؛ یعنی کسانی که یا همین حالا می‌توانند از آب و خاکشان دفاع کنند، یا به مرور در چند سال آینده به صورت یک نیروی مدافع و سرسخت، از این کشور و نظام درمی‌آیند. چنین کشوری، از هیچ تجاوز بیگانه‌ای نمی‌ترسد و نباید بترسد؛ از هیچ عقب‌ماندگی‌ای نباید واهمه داشته باشد و نسبت به هیچ آینده‌ای نباید ناامید باشد» (بیانات در مراسم مانور ذوالفقار، ۱۳۷۶/۰۷/۰۵).

در وضعیت کنونی ایران، میزان باروری در کشور به زیر سطح جانشین؛ یعنی به رقمی کمتر از ۲/۱ رسیده است. در واقع فرایند گذار جمعیتی حاکی از پیدایش بحران باروری یا تحدید نسل در کشور است. از تبعات آن، گرایش ساختار جمعیت از جوانی به سالخوردگی و افزایش جمعیت سالخوردگان بوده است. مهم‌ترین مسائل و چالش‌های این وضعیت را می‌توان به شرح زیر ارائه نمود:

الف) چالش‌های جمعیتی: ۱. میزان باروری و تجدیدنسل؛ ۲. کاهش حجم کل جمعیت ملی؛ ۳. کاهش نیروی انسانی در سن کار؛ ۴. سالمندی جمعیت، و ۵. افزایش مهاجرت‌های بین‌المللی و تغییرات هویتی و فرهنگی.

ب) چالش‌های فرهنگی - اجتماعی: ۱. برهم خوردن ساختار خانواده؛ ۲. شکاف نسلی در اثر بهم خوردن توازن جمعیت نسل‌ها؛ ۳. جمع شدن چترهای حمایتی خانواده از سالمندان و ۴. کاهش تدریجی سرمایه اجتماعی (شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۳: ۷۰-۶۵) که تاثیر بسزایی بر ابعاد فرهنگی و اجتماعی اقتدار و امنیت ملی خواهد گذاشت.

- میزان مهاجرت نخبگان به خارج از کشور

به اعتقاد دیوید کلمن این گونه مهاجرت‌ها ترکیب ملی و قومیتی جوامع اروپایی را دچار دگرگونی اساسی خواهد کرد. وی از عوامل اصلی جریانات مهاجرت‌های بین‌المللی را تغییرات الگوهای همسریابی، شغل‌یابی فراملی و همانندشدن و به‌حاشیه‌رفتن جمعیت‌های قومی می‌داند. این روند باعث می‌شود که جمعیت بومی این کشورها به تدریج در اقلیت قرار گیرد و تا سال ۲۰۵۰م، به حدود ۳۰ درصد جمعیت این کشورها را تشکیل خواهد داد. (محمودی و مشفق، ۱۳۸۸: ۸۵-۶۵). طبیعی است که اقلیت یافتن جمعیت اصلی سرزمین موجبات تضعیف شدید اقتدار و امنیت ملی را فراهم می‌سازد.

- اشتغال جمعیت

درصد جمعیت در گروه سنی تولیدکنندگی که معمولاً بین ۴۵-۱۸ سال است برای امنیت و اقتدار ملی از اهمیت زیادی برخوردار است؛ زیرا بالا بودن نسبت جمعیت در این فاصله سنی باعث تأمین نیروی نظامی، صنعتی و همچنین تولید نسل جدید می‌شود (میرحیدر، ۱۳۸۱: ۱۲۶). از نظر «کولین کلارک» و «ژان فوراستیه» میزان پیشرفت و توسعه اقتصادی هر کشوری به تعداد کسانی که در هر یک از بخش‌های اقتصادی عمده مشغول به کار هستند، بستگی دارد (جوان، ۱۳۸۰: ۹۴).

- پراکندگی و توزیع جغرافیایی جمعیت متناسب با ظرفیت‌های زیستی و پوشش مرزی

توزیع سطحی و یکنواخت جمعیت بهترین الگوی توزیع جمعیت مرتبط با توسعه همه‌جانبه، بقای یک کشور و حفظ امنیت ملی و داخلی آن است. توزیع نقطه‌ای و پراکنده

جمعیت و توزیع هسته‌ای برای امنیت ملی و بقای یک کشور زیاد مناسب نیست. بزرگ‌ترین مشکل آن خالی از سکنه بودن مناطق حاشیه‌ای و مرزی کشور است. توزیع جمعیت در ایران به شدت از دو عامل تأثیر پذیرفته است: ۱- الگوی پخش نامتعادل بنیادهای زیستی، نظیر آب، خاک، فضا، اقلیم و منابع طبیعی، و ۲- الگوی پخش نامتعادل فرصت‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی (حافظ نیا، ۱۳۸۱: ۱۳۷).

در کشور ما کاهش جمعیت و افزایش جمعیت می‌تواند بدون در نظر گرفتن معقوله آمایش جمعیتی هر دو تهدیدی علیه امنیت ملی کشور باشد. در مناطق مرزی و نیز جزایر و سواحل جنوب کشور، برخلاف پتانسیل‌های بالا جمعیت اندکی وجود دارد. بالعکس، در مراکز ماند تهران و حاشیه آن شاهد یکی از بزرگترین هسته‌های جمعیتی جهان هستیم که به دلیل توان پایین محیطی، حساسیت‌های اکولوژیک، افزایش و تراکم غیرمنطقی جمعیت جامعه و کشور را با بحران‌هایی مواجه کرده است (پیشگاهی فرد و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۵). تراکم جمعیت در منطقه‌ای محدود از نظر امکانات زیستی و طبیعی، باعث برهم خوردن تعادل اکولوژیک منطقه می‌شود و دولت در برآورده ساختن ضروریات زندگی اجتماعی با مشکل جدی در برخی مواقع حل‌ناشدنی روبه‌رو خواهد شد. همچنین جذب جمعیت به نقطه‌ای خاص و ظهور تراکم جمعیتی در آن نقطه موجب می‌شود شهروندانی با هویت‌های گوناگون قومی، مذهبی، طایفه‌ای و منطقه‌ای در آن نقطه متراکم شده و به تدریج هویت خود را از دست می‌دهند.

۲-۲-۲. شاخص‌های کیفی جمعیتی مؤثر بر اقتدار و امنیت ملی

- کیفیت زندگی جمعیت

تأثیر جمعیت بر زندگی بشر و محیط زیست بسیار عمیق و پیچیده است. تغییرات جمعیت یکی از پیشرانهای عمده مؤثر بر تحولات اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی است؛ زیرا به موازات تحولات، تغییر حجم و ترکیب، و توزیع جمعیت در زیست‌بومهای کره زمین، دولتمردان باید خود را با شرایط و نیازهای جدید سازگار کنند و رویکردهای متناسبی را برای رویارویی با نیازهای جدید اتخاذ کنند (عباسی شوازی، ۱۳۹۶: ۱۷۳). جمعیت زیاد اگر همچون ژاپن از کیفیت زیستی، اقتصادی، فنی و علمی خوب برخوردار باشد،

منشأ اقتدار و امنیت ملی خواهد بود (محمدیان، ۱۳۹۱: ۵۹)؛ سطح سواد و تحصیلات جمعیت یکی از مولفه‌های کیفیت زندگی است که در قالب شاخص‌هایی چون بالا بودن نسبت تحصیل کردگان دانشگاهی به جمعیت، سطح گسترش آموزش عمومی، بالا بودن سطح دانش فنی جمعیت و غیره مطرح می‌شود و به گسترش سطح تفکر، خلاقیت، مهارت، حساسیت نسبت به امور ملی و غیره می‌انجامد. (عزتی، ۱۳۸۰: ۹۵).

بنابراین در دنیای امروز، هم عقل و هم تجربه حکم می‌کند که رشد کمی جمعیت باید با رشد کیفی (علمی، فرهنگی و اقتصادی) آن همراه باشد؛ زیرا در دنیای مدرن چه بسا کشورهای با جمعیت بسیار و گسترده زیر سلطه علمی و فرهنگی کشورهای با جمعیت اندک قرار دارند (علینی، ۱۳۸۴: ۱۵۵-۱۵۴).

- وحدت ملی، همگونی و ناهمگونی جمعیت و انسجام و یکپارچگی

وحدت ملی هر جامعه‌ای قسمت اعظم نیروی خود را از تجربه‌های گذشته به دست می‌آورد که همه جمعیت در آن سهیم‌اند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۱: ۱۹۳). دولت‌ها و کشورهایایی که دارای ملت بسیط هستند یعنی یک دین، یک زبان، یک قوم و یک گرایش سیاسی- فرهنگی هستند، از انسجام ملی به عنوان عامل قدرت آفرین برخوردارند؛ ولی کشورهایایی که چندقومی بوده و اقوام در پهنه کشور به طور مشخص و متمایز استقرار یافته‌اند، معمولاً دچار فرآیندهای رقابت و کشمکش شده و تفرقه ملی و حتی تجزیه کشور را به همراه دارند. کشورهای تک‌قومی را کشورها و دولت‌های ملی می‌گویند. مثل ژاپن، ایسلند و کشورهای چندقومی که هیچ‌کدام تا ۶۰ درصد جمعیت را شامل نشوند، به کشورهای غیرملی معروف‌اند (میرحیدر، ۱۳۸۱: ۱۲۶).

این ترکیب‌ها به لحاظ ایجاد رقابت‌های پیدا و پنهان بین پیروان آنها برای کسب قدرت و فرصت‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است. مشکلات، کشمکش‌ها و جدایی‌گزینی‌ها بین گروه‌های ملی زمانی بروز می‌کند که افراد ساکن در قلمرو یک کشور، با وجود اینکه از نظر حقوقی و قانونی شهروند محسوب می‌شوند و نیز از حقوق شهروندی برخوردارند، اما احساس یگانگی ملی نکنند. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۲۸۳).

مقام معظم رهبری اتحاد جمعیت و قدرت ناشی از آن را از عوامل تحکیم اقتدار و امنیت ملی می‌داند. معظم له می‌فرماید: «جدا کردن بدنه‌های این ملت بزرگ از یکدیگر، خدمت به دشمنان این ملت است. اگر این ملت بزرگ و رشید، وحدت ملی را در این کشور حفظ کند، آن وقت این وحدت، برای وحدت ملت‌های دیگر زمینه‌سازی می‌شود. اگر یک امت اسلامی با حدود یک‌ونیم میلیارد نفر جمعیت، در مسائل اساسی خودشان متحد باشند، شما ببینید چه قدرت عظیمی در دنیا به وجود می‌آید. اما اگر وحدت ملی خدشه‌دار شد، دیگر حرف‌زدن از وحدت جهان اسلام یک سخن افسانه‌گون است و همه می‌خندند. عده‌ای می‌خواهند این را به وجود بیاورند» (بیانات در اجتماع بزرگ زائران و مجاوران حضرت رضا (ع) در مشهد مقدس، ۱۳۷۹/۰۱/۰۶).

- سلامت جسمی و روحی جمعیت

سلامت جسمی و روحی جمعیت در قالب شاخص‌هایی چون بالابودن «امیدبه‌زندگی»، نسبت تخت بیمارستانی و پزشک به جمعیت، سرانه آب آشامیدنی سالم، سرانه میزان مواد غذایی، تسهیلات بهداشتی، پایین بودن میزان مرگ و میر و نظایر آن سنجیده می‌شود. هر میزان سلامت جسم و روان جمعیت بالاتر باشد میزان خدمت دهی آنان به جامعه افزایش یافته و هزینه‌های غیرتولیدی درمان را کاهش می‌دهد. سلامت جمعیت کمک شایانی در خدمت جمعیت به ابعاد اقتصادی و اجتماعی اقتدار و امنیت ملی خواهد نمود.

- جوانی جمعیت و استقلال طلبی

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالیه) می‌فرماید: «کمیت جوانان و نسبت جمعیتی آن‌ها با کل کشور، یک پدیده شگفت‌آور است. امروز بیش از نیمی از جمعیت کشور ما کسانی هستند که کمتر از سی سال دارند. ... این جمعیت عظیم جوان در کشوری زندگی نمی‌کند که نظام سیاسی آن تابع آمریکا، کمپانی‌های مالی بزرگ جهان، شرکت‌های چند ملیتی، تابع فلان کشور و فلان سیاست است؛ بلکه در کشوری زندگی می‌کند که نظام سیاسی اش جوان‌پسند است. جوان مایل به استقلال است. جوان طبیعتاً سرش را بالا می‌گیرد و مایل نیست که اسیر و دنباله‌رو باشد. ... کشور ما با یک انقلاب نو و جوان مواجه است؛ لذا به یک

سرعت عمل همراه با برنامه‌ریزی صحیح در جهت خودسازی و پیشرفت احتیاج دارد تا بتواند زبان دشمنان را کوتاه کند و حضور خود را -چه از جنبه علمی و چه از جنبه عملی- بر همه آنها تحمیل نماید. با یک مشت انسان از کارافتاده بالای پنجاه و شصت سال، چنین چیزی در ردیف محالات است؛ اما جمعیتی که نیمی از آن جوان هستند و قافله جوانان همین‌طور با سرعت وارد میدان می‌شوند، این ممکن خواهد بود و افق و چشم‌انداز در این زمینه کاملاً روشن است» (بیانات در دیدار جوانان و فرهنگیان در مصالای رشت، ۱۳۸۰/۰۲/۱۲).

۳. روش شناسی

نوع پژوهش کاربردی- توسعه‌ای و روش موردی و آمیخته است که از روش کیفی برای بررسی و تحلیل ادبیات پژوهش و بیانات رهبری و تولید راهبردها و از روش کمی برای سنجش وضعیت موجود، مطلوب، رتبه بندی نقاط چهارگانه و راهبردها و گزینش نهایی آن بهره‌برداری گردیده است. قلمرو زمانی پژوهش از اولین سیاستگذاری در حوزه تعدیل جمعیت و اثر آن در دهه ۱۳۳۰ تا آینده موردنظر در چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۴۰۴ است. به منظور سنجش میزان ارتباط شاخص‌های جمعیتی استخراج شده از ادبیات پژوهش با اقتدار و امنیت ملی و همچنین انجام روش تدوین راهبرد سوات، نیاز به مراجعه به متخصصین بود به همین منظور جامعه پژوهش کلیه متخصصینی در نظر گرفته شد که در حوزه مطالعات جمعیتی و اقتدار و امنیت ملی فعالیت دارند. با بررسی به عمل آمده عده این افراد در سطح کشور که در هر دو حوزه جمعیت و اقتدار و امنیت ملی بتوانند نظرات خود را ارائه نمایند محدود است، به دلیل محدودیت این افراد و پراکندگی در سطح کشور، با بررسی کلیه مراکز مطالعاتی، نمونه آماری به طور هدفمند و با رعایت سهمیه بندی معین انتخاب گردید. به منظور جمع آوری نظرات متخصصین جمعیت و امنیت، پرسشنامه طراحی گردید و برای بررسی اعتبار^۱ صوری آن، در اختیار صاحب‌نظران قرار گرفت و پس از اخذ نظریات، تغییرات لازم در فرم اولیه ایجاد شد و فرم ثانویه تهیه

1. Validity

شد و فرم ثانویه طی آزمونی در بین یک نمونه ۲۰ نفری اجرا شد تا ضمن پاسخ‌گویی به سؤالات، نظریات خود را درباره مفهوم‌بودن سؤالات بیان کنند؛ پس از جمع‌آوری پرسشنامه و تجزیه و تحلیل سؤالات و رفع اشکال‌های مشخص‌شده، پرسشنامه نهایی گردید و در بین ۴۹ نفر از افراد مورد نظر در جامعه آماری توزیع گردید. برای سنجش اعتبار پرسشنامه از «آلفای کرونباخ» بهره‌برداری که ۰,۹۲۳ حاصل شد

۴. یافته‌های پژوهش

با استفاده از نرم‌افزار اسپس، بانک اطلاعاتی موردنیاز تشکیل و سپس داده‌ها مورد پردازش قرار گرفت و با استفاده از تکنیک‌های آماری خروجی‌های موردنیاز استخراج و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

ماتریس عوامل داخلی^۲

ابتدا وزن قوت‌ها و ضعف‌ها بر اساس جمع یک، مجدداً تنظیم و جدول ماتریس عوامل

داخلی به شرح زیر تدوین گردید:

امتیاز وزن‌دار	امتیاز وضع موجود (۱ تا ۵)	وزن (۰ تا یک)	شاخص‌های داخلی
۰,۳۵	۳,۳۷	۰,۱۰۴۹	S1 احساس امنیت و آرامش
۰,۳۵	۳,۳۷	۰,۱۰۳۰	S2 اتحاد و انسجام ملی جمعیت
۰,۳۷	۳,۷۳	۰,۱۰۰۵	S3 بسیج مردمی
۰,۳۴	۳,۴۹	۰,۰۹۸۸	S4 مشارکت سیاسی جمعیت
۰,۳۵	۳,۵۴	۰,۰۹۸۱	S5 دشمن‌شناسی و بصیرت جمعیت
۰,۲۸	۲,۶۷	۰,۱۰۵۶	W1 احساس عدالت اجتماعی
۰,۳۰	۲,۸۵	۰,۱۰۳۵	W2 رفاه و آسایش ملی
۰,۲۴	۲,۵۴	۰,۰۹۳۶	W3 توزیع جمعیت در سطح کشور
۰,۲۷	۲,۷۸	۰,۰۹۸۹	W4 صرفه‌جو و بهره‌وربودن جمعیت
۰,۲۵	۲,۶۵	۰,۰۹۳۱	W5 حاشیه‌نشینی
۳,۱۰	***	۱,۰۰	جمع (برابر با یک)

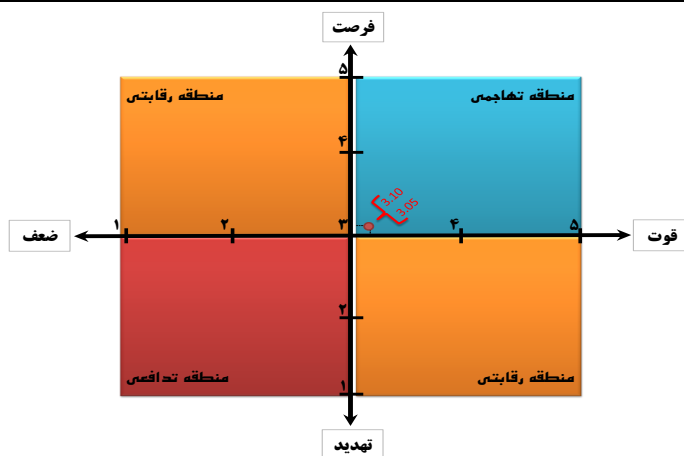
1. SPSS
2. IFE

ماتریس عوامل خارجی^۱

ابتدا وزن فرصت‌ها و تهدیدها بر اساس جمع یک، مجدداً تنظیم و جدول ماتریس

عوامل خارجی به شرح زیر تدوین گردید:

توضیحات	امتیاز وزن‌دار	امتیاز وضع موجود (۱ تا ۵)	وزن (۰ تا یک)	شاخص‌های خارجی
نقاط فرصت				
	۰,۳۲	۳,۱۲	۰,۱۰۲۵	O1 امید به زندگی
	۰,۳۱	۳,۱۵	۰,۰۹۹۰	O2 شجاعت
	۰,۳۷	۳,۷۷	۰,۰۹۹۰	O3 سطح تحصیلات زنان
	۰,۳۱	۳,۲۰	۰,۰۹۷۵	O4 میهن‌دوستی جمعیت
	۰,۳۱	۳,۰۲	۰,۱۰۱۵	O5 جوانی جمعیت (۱۵ تا ۳۴ سال)
نقاط تهدید				
	۰,۲۸	۲,۶۷	۰,۱۰۳۷	T1 مهاجرت نخبگان به خارج از کشور
	۰,۳۰	۲,۹۴	۰,۱۰۰۶	T2 دوام خانواده
	۰,۳۰	۳,۰۰	۰,۱۰۱۵	T3 نرخ ازدواج
	۰,۲۹	۲,۹۸	۰,۰۹۶۹	T4 نرخ جانشینی ۲,۲ و بالاتر
	۰,۲۸	۲,۱۵	۰,۰۹۷۷	T5 سبک زندگی
	۳,۰۵	***	۱,۰۰	جمع (برابر با یک)

موقعیت راهبردی در دستگاه عوامل داخلی-خارجی

موقعیت راهبردی در منطقه نزدیک به مرکز و مایل به تهاجمی قرار گرفته است که راهبردها می‌تواند از تمامی مناطق پیشنهاد شود هرچند تا حدی می‌تواند متمایل به رویکردهای تهاجمی باشد.

ماتریس تولید راهبرد

فهرست ضعف‌ها		فهرست قوت‌ها		تحکیم اقتدار و امنیت ملی			
احساس عدالت اجتماعی	W1	احساس امنیت و آرامش	S1			فهرست فرصت‌ها	
رفاه و آسایش ملی	W2	اتحاد و انسجام ملی جمعیت	S2				
توزیع جمعیت در سطح کشور	W3	بسیج مردمی	S3				
صرفه‌جو و بهره‌ور بودن جمعیت	W4	مشارکت سیاسی جمعیت	S4				
حاشیه‌نشینی	W5	دشمن‌شناسی و بصیرت جمعیت	S5				
چگونه می‌توان با بهره‌گیری از فرصت‌ها، ضعف‌ها را تبدیل به نقطه قوت کرد یا از شدت نقاط ضعف کاست تا به تحکیم اقتدار و امنیت ملی کمک شود (WO).		چگونه می‌توان با بهره‌گیری از قوت‌ها حداکثر بهره‌برداری از فرصت‌ها کرد تا به تحکیم اقتدار و امنیت ملی کمک شود (SO).		O1	امید به زندگی		
				O2	شجاعت		
				O3	سطح تحصیلات زنان		
				O4	میزان دوستی جمعیت		
				O5	جوانی جمعیت (۱۵ تا ۳۴ سال)		
فهرست تهدیدات							
چگونه می‌توان با کاهش شدت نقاط ضعف تأثیر تهدیدات را کاهش داد یا تأثیرشان را حذف کرد تا به تحکیم اقتدار و امنیت ملی کمک شود (WT).		چگونه می‌توان با بهره‌گیری از قوت‌ها اثر تهدیدات را حذف کرد یا کاهش داد تا به تحکیم اقتدار و امنیت ملی کمک شود (ST).		T1	مهاجرت نخبگان به خارج از کشور		
				T2	دوام خانواده		
				T3	نرخ ازدواج		
				T4	نرخ جنشینی ۲،۲ و بالاتر		
				T5	سبک زندگی		

ارائه راهبردها

با بهره‌گیری از جدول فوق، برگزاری جلسات هم‌اندیشی متعدد با متخصصین حوزه‌های جمعیت و امنیت، در مجموع با استفاده از نقاط چهارگانه و در نظر گرفتن فضای راهبردی در ماتریس عوامل داخلی و خارجی، ۱۳ راهبرد تولید شد. در مرحله بعد با استفاده از جدول اولویت بندی راهبردها، ۶ راهبرد از ۱۳ راهبرد پیشنهادی دارای بیشترین امتیاز گردیدند.

در جدول زیر هم ۱۳ راهبرد پیشنهادی و هم ۶ راهبرد دارای امتیاز به تفکیک نوع راهبرد و اقدامات اساسی به نمایش گذاشته شده است با این توضیح که اقدامات اساسی با استفاده از نظر متخصصین در خصوص راهبردهای ۶ گانه تنظیم و درج شده است.

راهبردهای قوت-فرصت^۱

اقدامات اساسی در راهبردهای منتخب (دارای بالاترین امتیاز)	راهبردهای پیشنهادی ۱۳ گانه	نوع راهبرد
<p>تنظیم سند راهبردی درباره ابعاد، زیرساخت‌ها و بنیان‌های امنیت-جمعیت به‌وسیله دبیرخانه‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی و شورای عالی امنیت ملی؛ تأسیس نهادهای مردمی با حمایت حقوقی و مالی از سوی دولت با ارائه تسهیلات مناسب برای جوانان؛ به‌کارگیری جوانان در مدیریت‌های برنامه‌ریزی و اجرایی کشور از طریق تهیه و تدوین الحاقیه لازم به قوانین فعلی (از جمله قانون مدیریت خدمات کشوری) از سوی وزارت ورزش، جوانان و سازمان امور اداری و استخدامی کشور؛ تهیه و اجرای برنامه‌های عینی و میدانی برای پاس‌داشت روز جوان (تولد حضرت علی اکبر علیه السلام) با مشارکت اکثریت جوانان به‌صورت ملی و استانی.</p>	<p>تأسیس و توسعه نهادهای جوان‌گرای مردمی با مأموریت حفظ امنیت و آرامش ملی، مشارکت سیاسی و ایفای نقش در رویدادهای تقویت-کننده اتحاد و انسجام ملی</p>	<p>S2+05</p>
<p>طراحی و اجرای واحدهای درسی در تمام سطوح آموزشی کشور با تمرکز بر تقویت روحیه میهن‌پرستی و ایفای تعهدات دینی و اجتماعی؛ طراحی و اجرای واحدهای درسی مرتبط با حوزه تهدید دشمن و نقش آن در کاهش جمعیت ایرانی در آموزش و پرورش، مراکز آموزش عالی کشور و الزام در تدریس آن‌ها در سطح کشور؛ تهیه و انتشار برنامه‌های فرهنگی-آموزشی با رویکرد توجه و آگاه‌سازی در سطوح نخبگان و مردم در حوزه تهدیدات و دشمن‌شناسی از طریق رسانه ملی با ارتقای خودآگاهی تاریخی؛ دعوت از صاحب‌نظران، اندیشمندان و کارشناسان فرهنگی و سیاسی در سطح ملی و بین‌المللی، برگزاری همایش‌ها و نشست‌های مشترک برای انتقال مبانی دشمن‌شناسی، و تزریق روحیه نشاط، شادمانی، پیوستگی و تعلق جمعی از جانب رسانه‌های عمومی کشور.</p>	<p>تقویت روحیه میهن‌دوستی و شجاعت در سطح جامعه از طریق ارتقای قدرت بصیرت و دشمن‌شناسی جامعه</p>	<p>s5+04</p>
<p>***</p>	<p>توسعه و تعمیق فعالیت‌های سیاسی نظام با افزایش سهم مشارکت زنان تحصیل کرده با تشکیل نهادهای مردم نهاد با محوریت زنان</p>	<p>s4+03</p>

راهبردهای ضعف-فرصت^۱

نوع راهبرد	راهبرد	اقدامات اساسی
w2+o5	بهره‌گیری از ظرفیت‌ها و قابلیت‌های جوانی جمعیت در توانمندسازی اقتصادی کشور و افزایش عدالت اجتماعی و رفاه و آسایش ملی	تهیه سند ملی مشارکت جوانان در اقتصاد ملی با رویکرد تولید و اشتغال و با محوریت وزارت اقتصاد و ورزش و جوانان، الزام دولت به تأسیس بنگاه‌های زودبازده اقتصادی و تشکیل تعاونی‌های تولیدی با تخصیص حداکثری آن به جوانان خالق ایده اقتصادی.
w4+o3	بهره‌گیری از زنان تحصیل کرده در ارتقای فرهنگ صرفه‌جویی و بهره‌وری جمعیت در سطح کشور	***
w2+o5	افزایش نرخ جانشینی با ارتقای رفاه و آسایش بانوان از طریق شغل‌انگاری فرزندآوری بانوان و نگهداری کودکان و تلفیق شغل و فرزندآوری برای زنان	***

راهبردهای قوت-تهدید^۲

نوع راهبرد	راهبرد	
s2+t3	گفتمان‌سازی افزایش نرخ جانشینی و ازدواج به‌عنوان مطالبه عمومی با بهره‌گیری از بسیج مردمی و اتحاد و انسجام ملی جمعیت	قرارگرفتن گفتمان مذکور به‌عنوان یکی از سیاستهای کلان رسانه ملی؛ بهره‌گیری از ظرفیت کارشناسان، نخبگان و گروه‌های مرجع اجتماعی، دانشگاهی و مذهبی برای ترویج فرهنگ افزایش جمعیت در کشور، و شغل‌انگاری فرزندآوری زنان خانه دار، شیردهی و نگهداری فرزندان و مساعدت در باروری زوجین نابارور از سوی دولت و مجلس شورای اسلامی با تنظیم قوانین و مقررات مناسب.
s1+t4	افزایش نرخ باروری به‌بیش از سطح جانشینی از طریق ترغیب جوانان به ازدواج بهنگام با گفتمان‌سازی وسیع و از تبعات کاهش و پیری جمعیت برای امنیت ملی	***

1. WO
2. ST

نوع راهبرد	راهبرد	
t5+s5	تأسیس شبکه اختصاصی تلویزیونی خانواده با رویکرد حضور زنان الگو بر اساس نگرش اسلامی - ایرانی؛ ایجاد سامانه‌های مجازی ملی با قابلیت‌های مستحکم، متنوع و قابل رقابت با مبادی بیرونی برای استحکام خانواده و ترویج فرهنگ فرزندان‌آوری، و تهیه و تولید محتوا مبتنی بر بنیان‌های الگوهای رفتاری سبک زندگی دینی از منابع دینی، سیره نبوی و ائمه معصومین (علیهم السلام) و با محور عدالت برای همه اقشار و گروه‌های جمعیتی برای آحاد جامعه.	تشکیل وزارت خانواده در دولت با رویکرد ثبات‌بخشی و استمرار ساختار خانواده اسلامی - ایرانی همزمان با توجه به موضوعات اجتماعی، فرهنگی و سلامت؛
s4+t1	کاهش مهاجرت نخبگان به خارج از کشور از طریق ایجاد زمینه‌های مشارکت حداکثری ایشان در اداره امور کشور	***

راهبردهای ضعف-تهدید^۱

نوع راهبرد	راهبرد	
t3+w2	افزایش نرخ ازدواج جوانان از طریق ارتقاء سطح رفاه و آسایش جوانان با راهکارهای حمایت مالی و اقتصادی	***
w4+t5	ارتقای فرهنگ صرفه‌جویی و بهره‌وری در راستای رفع نواقص سبک زندگی	***

راهبردهای ترکیبی

پیشنهادات اجرایی	راهبرد	نوع راهبرد
<p>ایجاد زمینه‌های حمایت اقتصادی و مالی از ساکنین مناطق مرزی با توسعه پایدار مرزی و اشتغال از طریق سرمایه‌گذاری؛ فراهم آوردن زمینه‌های جذب سرمایه‌گذار در مناطق کم‌جمعیت مرزی با ایجاد امنیت و پیش‌بینی معافیت‌های مالیاتی، گمرکی و پرداخت تسهیلات کم‌بهره؛ تهیه بسته تشویقی برای جوانان بومی مناطق مرزی از جمله اجرای طرح‌های اقتصادی از سوی دولت و پرداخت تسهیلات بلاعوض به سرمایه‌گذار ملی - جوان؛</p> <p>ایجاد شبکه‌های ماهواره‌ای جدید در موضوع‌های متفاوت اقتصادی، تفریحی، فرهنگی و مذهبی برای پاسخ‌گویی به نیازهای متفاوت اقشار جوان؛ طراحی و تنظیم الگوی پژوهشی برای ارائه برآورد از وضعیت فرهنگی-امنیتی مرزها و حاشیه‌نشینی کشور برای بازبینی و طراحی سازوکارها و روش‌های رفع خلأها و آسیب‌های پیش‌آمده در یک فرآیند مستمر و سیال، و تقویت سازمان‌ها و نهادهای مردمی کشور همچون بسیج مردمی برای جذب و سازماندهی عناصر و اجزای جامعه و به‌کارگیری آن‌ها در راستای اهداف و منافع ملی مربوط به اقتدار و امنیت.</p>	<p>توزیع جمعیت به سمت مراکز کم جمعیت مرزی با تمرکز بر سرمایه گذاری، میهن‌دوستی جمعیت و بهره‌گیری از ظرفیت جوانان و بسیج مردمی</p>	<p>o4+s3</p>

پیشنهاد برای پژوهش‌های آتیبا توجه به گستردگی حوزه جمعیت، اقتدار، امنیت ملی و محدودبودن تعداد پژوهش‌هایی که با نگاه بنیادین، راهبردی و توسعه‌ای در این عرصه انجام شده است، طراحی و اجرای پژوهش‌های متنوعی ضرورت دارد. در زیر هریک از راهبردهایی که در این پژوهش ارائه شد، انجام دادن پژوهش با نگاه اجرایی و کارکردی که متضمن تبیین مفهومی و ارائه راهکارهای اجرایی و عملیاتی باشد، از جمله ابعاد پژوهشی این عرصه محسوب می‌شود. درعین حال طراحی و اجرای پژوهش در هریک از مؤلفه‌های تحکیم اقتدار و امنیت ملی در حوزه جمعیت، تحت‌عناوین مختلف و در سطوح متفاوت ضرورت دارد که باید با دقت نظر موردتوجه قرار گیرد.

فهرست منابع و مآخذ

۱. بیانات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) www.khameneie.ir
۲. امام خامنه‌ای، سیدعلی، (بی تا)، نرم افزار تجلی پیام.
۳. احمدی، محسن، (۱۳۹۳)، بررسی مفهوم جمعیت در بیانات مقام معظم رهبری، فصلنامه سیاست کلان، سال ۳، شماره ۳.
۴. افتخاری، اصغر، (۱۳۸۰)، فرهنگ امنیت جهانی، در مک کین لای - و آر. لیتل، امنیت جهانی: رویکردها و نظریه‌ها، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۵. افتخاری، اصغر، (۱۳۹۲)، عدالت و امنیت ملی در اسلام، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال شانزدهم، شماره سوم، شماره مسلسل ۶۱.
۶. تقوی، نعمت الله، (۱۳۸۸)، مبانی جمعیت‌شناسی، تهران، نشر آیدین.
۷. جوان، جعفر، (۱۳۸۰)، جغرافیای جمعیت جوان، مشهد: جهاد دانشگاهی مشهد.
۸. جهان‌بزرگی، احمد، (۱۳۸۸)، امنیت در نظام سیاسی اسلام (اصول و مؤلفه‌ها)، تهران، پژوهشگاه فرهنگ، اندیشه اسلامی.
۹. حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۱)، جغرافیای سیاسی ایران؛ تهران، سمت.
۱۰. حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی.
۱۱. حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۹)، قدرت و منافع ملی، تهران: نشر انتخاب.
۱۲. حافظ‌نیا، محمدرضا، (۱۳۸۵)، اصول و مفاهیم ژئوپلیتیک، مشهد: انتشارات پاپلی.
۱۳. حافظ‌نیا، محمدرضا؛ ولیقلی‌زاده، علی و احمدی‌پور، زهرا، (۱۳۸۸)، بررسی و تحلیل نقش جمعیت در وزن ژئوپلیتیکی ایران»، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره ۱۳، شماره ۱.
۱۴. روشندل، جلیل، (۱۳۷۴)، امنیت ملی و نظام بین‌المللی، تهران: انتشارات سمت.
۱۵. زرقانی، هادی، (۱۳۹۱)، سنجش و رتبه‌بندی قدرت ملی کشورها در جهان اسلام، فصلنامه ژئوپلیتیک، دوره ۱، شماره ۲.
۱۶. شکویای، حسین، (۱۳۸۲)، اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا؛ ج ۲ (فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی)، تهران، گیتاشناسی.
۱۷. شورای عالی انقلاب فرهنگی، (بهار ۱۳۹۳)، ساختار و روند جمعیتی ایران و لزوم تجدیدنظر در سیاست‌های جمعیتی»، فصلنامه سیاست کلان، سال ۳، شماره ۳.
۱۸. دانشکده امنیت ملی دانشگاه عالی دفاع ملی. (۱۳۹۷ دی ماه). ارائه راهبردهای جمعیتی تحکیم اقتدار و امنیت ملی. مطالعه گروهی دانشجویان دوره سیزدهم مطالعات امنیت ملی. تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.

۱۹. علی پور، ع.، هاشمی، س. و حسینی، س. (۱۳۹۵). ارائه راهبردهای آمایش منطقه‌ای سواحل مکران ج.ا.ایران با رویکرد توسعه و امنیت پایدار. فصلنامه راهبرد دفاعی، ۱۳۱-۱۵۴.
۲۰. عزتی، عزت‌الله، (۱۳۸۰)، ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم، تهران، سمت.
۲۱. علیی، محمد ولی، (۱۳۸۴)، تاثیر آموزه‌های فتاوی شیعی در رشد و کنترل جمعیت، تهران، مجله شیعه شناسی، سال سوم شماره ۱۲.
۲۲. گرجی ابراهیم و مسعود هاشمیان، (۱۳۹۰)، تحلیل تطبیقی مؤلفه‌های امنیت اقتصادی در ایران، مجله علوم سیاسی، شماره ۲۹
۲۳. محمدیان، حسین؛ حیدری، غلامحسین و، محمدباقر قالیباف، (۱۳۹۱)، تحلیل نقش جمعیت کلان شهر تهران در قدرت ملی کشور، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال هشتم، شماره اول. مجتهدزاده، پیروز، (۱۳۸۱)، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، تهران، انتشارات سمت
۲۴. مرادیان، محسن، (۱۳۹۱)، مبانی نظری امنیت، دانشگاه علوم و فنون فارابی، تهران، چاپ دوم.
۲۵. مرکز آمار ایران (۱۳۹۵-۱۳۳۵) نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن کل کشور، تهران: سازمان مدیریت
۲۶. مشفق، محمود، حسینی، قربان، (۱۳۹۱)، آینده‌پژوهی تغییرات جمعیتی ایران طی سالهای ۱۳۹۰ تا ۱۴۲۰، نشریه معرفت فرهنگی اجتماعی، علمی پژوهشی، سال چهارم، شماره ۱۳.
۲۷. مورگنتا، هانس جی، (۱۳۷۴)، سیاست میان ملت‌ها، ترجمه: حمیرا مشیرزاده، تهران، وزارت امور خارجه.
۲۸. مهریار، امیرهوشنگ، (۱۳۹۳)، جمعیت ایران و تحولات آن در نیم قرن گذشته (۱۳۳۵-۱۳۹۰)، فصلنامه سیاست کلان، سال سوم، شماره سوم.
۲۹. میرحیدر، دره، (۱۳۸۱)، مبانی جغرافیای سیاسی، تهران: انتشارات سمت.
۳۰. میری آشتیانی، الهام، (۱۳۸۴)، تهدیدات فرهنگی، توسعه نیافتگی و امنیت ملی در ایران امروز، فرهنگ اندیشه، شماره ۱۴ و ۱۵.

31. Adhinkari, Sudepto (1997), Political Geography, 1997 Jaipur and New Delhi: RawatPublications.